

dr. Bogomila Kravos

Trst je naš?

Na utečenih manifestacijah (kot so Draga, Bazovica) se ideološko neangažirani subjekti zdrznejo ob prepogostem omenjanju demokracije, dialoga, dialošкости in seveda sprave, kot bi bili ti pojmi povsem naravno vpisani v delovanje vsake od političnih opcij. Pri uporabi teh besed so poleg organizatorjev najglasnejši gostje, ki slabo poznajo prostor in bolj površno njegovo zgodovino, zato pa tem bolj kujejo v deveta nebesa odprtost tribune ali odra, na katerem nastopajo. Seveda ni mogoče posploševati, vsako izrečeno besedo moramo umestiti v kontekst, povsod se najde zlato zrno, res pa je, da se to največkrat pojavi šele ob robu povedanega, po dolgovoznem brezprizivnem zagovoru lastnega stališča in največkrat brez odpiranja dialogu.

To je slovenska srenja, v kateri se delitev na dva tabora krepi z delitvijo nagrad in delovnih mest po principu "bolj si zvest, višje zlezeš". V tem prostoru živim od rojstva in sem se po volji staršev, ki so se soočali s fašizmom in užili njegove bonitete, udeleževala vseh procesij, kot smo jim doma pravili, ker naj bi mi pluralnost izraženih misli nudila izhodišča za trezno presojo. Tako sem kot pubertetnica na Dragi slišala sovražni govor, poveličevanje kolaboracije, ščuvanje k sesutju obstoječega režima v takratni SFRJ, da bi se na njegovo mesto vzpostavili drugi, v emigraciji pripravljeni vlada in oblast. Bilo je obdobje hladne vojne, živeli smo v blokovski ureditvi, od Trsta do Szczecina se je raztezala železna zavesa in vse pomembnejše tajne službe so do sedemdesetih let prejšnjega stoletja delovale v Trstu. Po logiki te delitve so torej levičarji pripravljali prvo nedeljo v septembru proslavo v počastitev spomina ustreljenih na bazovski gmajni. Tržaški škof si je za tisto septembrsko nedeljo omislil slovesno procesijo na Opčinah in so bile naše mame v hudem precepu, ker niso mogle biti istočasno na obeh krajih, spomin na ustreljene jim je bil svet in njihova vera v Boga iskrena, a železna zavesa je preprečevala

mirno usklajevanje njihovih čustev. Tako je pač bilo. Na gmajni je bilo veliko karabinjerjev in policije, agenti pa so bili itak v civilu in kot mladinci smo se šalili, češ, so si zapomnili moje ime, da ga bodo zapisali v dosje. Bili smo v sistemu, ki se mu je pravilo demokracija. Vsak je vlekel na svojo stran, vsak je zagovarjal svoje ideje in ščitil svoje ljudi, znotraj vsake ločine je bila misel na dialog le utopija, v katero so verjeli posamezniki in se zato, če jim je bilo mogoče, ogradili od ločine. Ta logika je prevladala tudi, ko se je ponudila možnost za realne spremembe in je bilo medvojno dogajanje že dovolj oddaljeno, da bi lahko mirno pretresli dejansko stanje tistih struktur, ki so temeljne za razvoj, na katerem sloni obstoj narodne entitete. Gre v prvi vrsti za jezik, v katerem se stvarnost odraža. Kako so zavezniki (v Trstu je od junija 1945 do oktobra 1954 odločala Zavezniška vojaška uprava) delili in upravljali, nima pomena razpravljati. Toda v sedemdeset let dolgem obdobju bi si zrela skupnost, z uradnim priznanjem/zaščito ali brez nje, morala izdelati časom primerno strategijo za čim uglednejše preživetje ali celo za smiselno rast. (Samo) podoba ni obrobna zadeva in kdor prevzame odgovornost vodenja, jo z usmerjanjem pozornosti in podpiranjem pobud tudi ustvarja. Zakaj torej še uporabljamo izraz zamejstvo, če meje ni več?

O jeziku, s katerim svojo stvarnost ubesedujemo in jo tako ostvarjamo, je bilo v zadnjih sto letih napisanih toliko tehtnih razprav, da ni jasno, kako smo pri tako obilni literaturi še vedno v hudi zadregi. Morda sodim po sebi, toda formule z adresantom in adresatom smo že davno predelali, dojeli smo, kaj so šumi, modeli komunikacije v sistemu kulture, celo o meji, semiotičnem prostoru in jezikih književnosti imamo kakšno razpravo. Kje se je zataknilo, zakaj v t. i. manjšini kljub bistvenim premikom, ki so jih povzročile velike spremembe zadnjih let, še prevladuje zunanji pogled na samega sebe? Zakaj ne zmoremo premika v skladu s svojimi posebnostmi, jih ne uveljavimo kot naravno danost in jih ne vnesemo v nekoč (pozna sedemdeseta in osemdeseta leta prejšnjega stoletja) načrtani skupni slovenski kulturni prostor kot dodano vrednost, ki širi in na širitvi diskurzov utemeljuje razvejanost slovenskega prostora?

Do pred nedavnim se je v Trstu še govorilo o čistosti jezika v slovenski šoli, v katero naj bi ne sprejemali otrok iz jezikovno mešanih zakonov. Očitno ni jasno, kaj smo in kako so se postavljali temelji naše pojavnosti. Od samorodnih in malo znanih povojnih besednih ustvarjalcev (npr. Marija Mijot, Josip Tavčar) in tistih, ki so si svoj materni jezik izpilili in utrdili v Ljubljani (npr. Boris Pahor, Alojz Rebula, Miroslav Košuta, Marko Kravos, Evelina Umek), do sočasnih (Alenka Rebula, Majda Artač, Vilma Purič, Marko Sosič, Igor Pison), ki se skušajo prebiti skozi lektorske

(avto)cenzure do lastne izraznosti, je jasno nakazana želja po prikazu stvarnosti na obrobju, ki bi rada vstopila v skupno slovensko zavest.

Moje slovenstvo izhaja namreč iz moje kulture in ta je vsaj dvojna, ne kot šolsko priučena snov, ampak kot življenjska danost. To dvojnost živim in pravzaprav se moje slovenstvo osmišlja samo s stekanjem, pretakanjem in nadgrajevanjem *drugega*, kar nikoli ni mešanica, ampak samoumevno prisvajanje tistega, kar pač rabim, kar edino lahko izraža moje stanje ali potrebe. Tako bom v svojem mestu šla na anagrafski urad in v Ljubljani na upravno enoto, oba urada imata podobne pristojnosti, nimata pa enakih. To je moje vsakdanje domovanje v dveh jezikih, dveh političnih sistemih in dveh kulturah. Domišljam si, da bi moral to vedeti tisti, ki me obravnava kot v slovenskem narodu rojeno osebo in je zame, kljub jeziku, *drugi*, čeprav ali pa morda zato, ker spadam v generacijo, ko smo se opredeljevali kot del slovenskega naroda tudi, če nismo bili rojeni in nismo živeli v matici.

Moja intimna trditev, ki si jo večkrat ponavljam: *Trst je naš, če še ni, pa bi lahko bil!*, korenini v družinskem izročilu in se opira na izsledke raziskav, pri čemer (vsaj tako se mi zdi) si ne zastiram pogleda pred spremembami, saj so se v zadnjih desetletjih zamenjale vse koordinate, ki so bile v veljavi v moji mladosti. Z njihovo zamenjavo se je bistveno spremenil pomen slovenstva v Trstu in s to spremembo se odpira vprašanje novega odnosa do *drugega*, do soseda Italijana in do soseda Slovenca, saj bi oba morala poznati vsaj stoletno zgodbo tega mesta in življenja v njem. Res je, da imajo Italijani kar nekaj težav, ker jezika svojega soseda ne poznajo in so se le v obdobjih politične odjuge zanimali za Slovence. Toda zadnje čase se med razmišljujočimi Tržačani utrjuje zavedanje lastne identitete, ki jo je definirala bližina *drugega*. Kdor se zaveda pomena *drugega* za lastno identiteto, skuša prodreti v ta svet. V Trstu je naravni jezik zgolj zunanji znak ubeseditvenega procesa, meja pa, ki ločuje dve kulturni oziroma nacionalni identiteti, pomeni stik in ločnico med dvema kulturotvornima entitetama (italijansko in slovensko). To je specifična tržaškega diskurza, po kateri smo se Tržačani ločevali od glavnine obeh matičnih narodov in na tej specifikki se je osnovala naša ustvarjalnost. Eni vidijo v tem mittel- ali srednjeevropskost, drugi mediteranskost, mi to stvarnost živimo in tržaškost ostaja pojem. Mimo ustaljenih razlag gre dejansko za dojemanje časa in prostora, v katerih je pustila neizbrisno sled preteklost, ki je natrpna s kontradiktornimi dogodki. Protislovnost različnih spominov je neizčrpno bogastvo, do katerega se lažje dokopljejo tisti Tržačani, ki poznajo oba prevladujoča jezika.

Marija Pirjevec se je pri preučevanju medetničnih stikov osredotočila na nezmožnost preseganja umišljenih pregrad in poskusila razumeti to stanje s psihoanalitičnim diskurzom psihiatra Franca Basaglie. Trenutno so dosegli poskusi preseganja tega boleznega stanja, ki ga morda najbolje izrisuje Italo Svevo v svojem Zenu Cosiniju (*La coscienza di Zeno*, 1923), v samem Trstu nekaj pozitivnih rezultatov, vprašljivo je razumevanje tržaškega prostora v Sloveniji, kjer se celo uvaja pojem slovenska tržaška literarna šola, nihče pa ne pojasni, kaj naj bi ta šola bila, kdo so učenci velikih tržaških besednih ustvarjalcev prejšnjega stoletja ali kdo naj bi komu sledil. V Trstu smo namreč ponosni na šolo prof. Petronia (Giuseppe Petronio, 1909–2003), velikega italianista, ki je v šestdesetih letih prejšnjega stoletja na tržaški filozofski fakulteti utemeljil nov odnos do italijanske in tudi do tržaške literature. Njegove sodbe so ostre in natančne. Kakršen koli je naš odnos do preteklosti, ne moremo mimo njegovih analiz in ugotovitev, saj je v svojih študijah zajel duh časa in družbe, ki si je po fašističnih in vojnih travmah želela demokratičnega ustroja. Od njegove šole je, vsaj na videz, ostalo bolj malo, toda v njegovem času je njegovo kritiško oko zaznalo marsikaj in se je na literarnem področju v Trstu marsikaj rojevalo. Kaj je torej slovenska tržaška literarna šola? V omenjenem zborniku objavljeni referati istoimenskega simpozija obravnavajo vsak iz svojega zornega kota različne segmente tržaške književnosti. Nič novega, nič, kar bi pokazalo na kontinuiteto, ki povezuje učence z mojstri.

Morda je pravi odraz novega prireditve Slofest, ki jo v Trstu opredeljujemo kot *kermesse*, ali po naše sejem s šagro, na katerem se pokaže, razstavi in predstavi najboljše dosežke zadnjih dveh let. V svoji sejmarski pojavnosti, z odličnimi besednimi ustvarjalci, strokovnjaki, glasbeniki, športniki in kopico gradiva za spoznavanje soseda Slovenca (zamejca!), je Slofest spodbudil živahno debato. Časopisna poročila so zgolj zapisi o dogajanju, prava razprava se je razvnela na spletu, s povednimi pritožbami, žaljivkami in razgradnjami prireditve, brez vsakršne razlage, analize, na videz nepremišljeno, po trenutnem občutku pač. Spletna populacija naj bi se opredelila približno petdeset odstotkov za in petdeset odstotkov proti. Podatek se zdi razveseljiv, saj kaže na uravnoteženost, na prehod v novo obdobje, iz izkušnje pa vemo, da je vsak prehod tudi prelom, ki zahteva uvedbo novih kategorij mišljenja.